

AUKŠTESNIŲ KLASIŲ MOKINIŲ POŽIŪRIS Į IŠPĖJAMUOSIUS UŽRAŠUS ANT CIGAREČIŲ PAKELIŲ VIENOS MOKYKLOS PAVYZDŽIU

Ina Pilkauskienė

Vytauto Didžiojo universiteto Teorinės psichologijos katedra

Santrauka

Ant cigarečių pakelių esančių išpėjimų apie tabako rūkymo žalą sveikatai veiksmingumo pagrindimas svarbus ne vien vykdant tabako kontrolę, bet ir atliekant rūkymo prevenciją.

Tyrimo tikslas – nustatyti vienos vidurinės mokyklos aukštesniųjų klasių mokinių – vaikinių ir merginų – požiūrį į išpėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių.

Tyrimo medžiaga ir metodai. Tyrime dalyvavo 163 vienos vidurinės mokyklos IX–XII klasių mokiniai, kurių amžius 16–19 metų, iš jų 88 (54 proc.) vaikinai ir 75 (46 proc.) merginos. Buvo parengta anoniminė anketa, į kurią įtraukti klausimai apie tiriamųjų rūkymą ir išpėjamųjų užrašų ant cigarečių pakelių skaitymą bei vertinimą. Mokinių buvo prašoma iš Lietuvoje naudojamų 15 išpėjamųjų užrašų išrinkti 5 daugiausiai ir 5 mažiausiai skatinančius nerūkyti išpėjamuosius užrašus ir jiems suteikti rangus nuo 1 – „labiausiai skatina“ iki 10 – „mažiausiai skatina“.

Rezultatai ir išvados. Daugiau rūkančių nei nerūkančių vaikinių ($p < 0,05$) skaito išpėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių. Apskritai daugiau merginų (86,7 proc.) nei vaikinių (70,5 proc.; $p < 0,05$) skaito išpėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių ir tai nėra susiję su merginų rūkymu ($p > 0,05$). Daugiau nerūkančių (62,5 proc.) nei rūkančių (34,4 proc.) vaikinių ($p < 0,05$) mano, kad išpėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių yra svarbus informacijos šaltinis apie tabako gaminių žalą sveikatai. Taip manančių merginų buvo daugiau kaip 60 proc. ir nerūkančiųjų, ir rūkančiųjų grupėse ($p > 0,05$). Rūkančių ir nerūkančių vaikinių bei merginų išpėjamųjų užrašų ant cigarečių pakelių vertinimas nesiskiria. Vaikinai ir merginos daugiausiai skatinančiais nerūkyti įvertino papildomuosius, rūkymo pasekmes sveikatai įvardijančius išpėjamuosius užrašus. Išpėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių yra pastebimi ir diskusija apie juose pateikiamą informaciją gali būti panaudota mokykloje vykdant rūkymo prevenciją.

Raktažodžiai: tabako kontrolė, išpėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių, požiūris į išpėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių.

ĮVADAS

Viena iš tabako kontrolės priemonių yra išpėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių. Šiuo metu prekyboje esančių tabako gaminių lietuviški tekstiniai išpėjamieji užrašai buvo įvesti Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymą [1] adaptuojant prie Europos Sąjungos teisinio reglamentavimo [2]. Pagal Europos Sąjungos direktyvą 2001/37/EC [3] visose Europos Sąjungos šalyse vienoje cigarečių pakelio pusėje pateikiamas vienas iš dviejų pagrindinių išpėjamųjų

užrašų, kitoje pakelio pusėje – vienas iš papildomų išpėjimų. Šioje direktyvoje taip pat numatytos gairės pateikti grafinius arba iliustracinius išpėjimus: spalvotas fotografijas ar kitas iliustracijas, kurios nusako ir paaiškina rūkymo pasekmes sveikatai.

Iškeldamas Pasaulio sveikatos organizacijos tabako kontrolės pagrindų konvencijos [4] reikšmę tabako produktams ženklinti visame pasaulyje, R. Cunninghamas teigia, kad tabako gaminių pakelis yra puiki priemonė perduoti žinias apie sveikatą. Ant pakelių esantys išpėjimai apie tabako žalą sveikatai pasiekia visą populiaciją, nes juos mato ne tik rūkaliai, bet ir nerūkantieji, tarp jų ir šeimos nariai, o informacija teikiama 24 valandas per parą, 7 dienas per savaitę. Be to, pabrėžiama, kad grafiniai paveiksliukai, kuriuose pateikti tabako žalos sveikatai pavyzdžiai, yra žymiai geriau pastebimi, geriau įsimenami ir turi didesnę emocinį poveikį žmogui, palyginti vien su tekstiniais užrašais [5].

Adresas susirašinti: Ina Pilkauskienė,
Vytauto Didžiojo universiteto
Teorinės psichologijos katedra,
K. Donelaičio g. 52-315, 44244 Kaunas.
El. p. i.pilkauskiene@smf.vdu.lt

Ant cigarečių pakelių esančių išpėjimų apie tabako vartojimo žalą sveikatai veiksmingumui įvertinti 2002 m. keturiose šalyse – JAV, Kanadoje, Jungtinėje Karalystėje ir Australijoje – atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad respondentai cigarečių pakelį laiko gerai matomu informacijos apie tabako žalą sveikatai šaltiniu visose keturiose šalyse [6]. Respondentai Kanadoje išsiskyrė geresnėmis žiniomis apie rūkymo sukeliamus konkrečius sveikatos sutrikimus, nes tik Kanadoje išpėjimuose buvo pateiktas grafinis pakenkto organo vaizdas kartu su tekstu. Rūkalių ketinimai mesti rūkyti buvo tiesiogiai susiję su jų žiniomis apie rūkymo sukeliamus sveikatos pakenkimus [6]. Kitu tyrimu nustatyta, kad Kanadoje ir Australijoje taikomi grafiniai išpėjimai rūkaliams sukėlė daugiau minčių apie rūkymo žalą sveikatai, daugiau emocijų reakcijų, kai vengiama žiūrėti į išpėjamuosius paveikslėlius, o tai skatino mesti rūkyti, palyginti su vien tekstiniais išpėjimais, kokie buvo paplitę Jungtinėje Karalystėje [7]. Palyginus Kanados ir Meksikos rūkalių žinias apie sveikatos sutrikimus, kuriuos sukelia rūkymas, nustatyta, kad kanadiečiai turėjo daugiau žinių apie rūkymo žalą sveikatai ir ypač apie tuos sutrikimus, apie kuriuos informacija buvo pateikta grafiniuose išpėjimuose ant cigarečių pakelių, palyginti su rūkaliais iš Meksikos, kur taikomi tekstiniai išpėjimieji užrašai [8]. Be to, atskleista, kad didesnis Kanadoje taikomų išpėjimų matomumas prognozavo ketinimus mesti rūkyti [8].

Eksperimentinėmis sąlygomis palyginus grafinių (kanadietišku) ir tekstinių (amerikietišku) išpėjimų ant cigarečių pakelių poveikį rūkantiems ir nerūkantiems amerikiečiams, nustatyta, kad ir rūkantieji, ir nerūkantieji daugiau laiko skyrė apžiūrinėdami kanadietiškus išpėjamuosius užrašus, palyginti su amerikietiškais [9]. Be to, kanadietiški išpėjimai, palyginti su amerikietiškais, sukėlė daugiau neigiamų emocijų reakcijų, kai juos apžiūrėjus buvo vertinamas rūkymas ir rūkančiojo vaizdas. Šie rezultatai buvo gauti ir tiriant jaunas (18–24 metų amžiaus) nerūkantiuosius, kuriems kyla didesnė grėsmė tapti rūkaliais. Rūkantieji ir nerūkantieji pripažino, kad dideli grafiniai išpėjimai daro didesnę emocinį poveikį, ir pritarė, kad JAV būtų įvesti kanadietiško stiliaus išpėjimai [9].

Visi anksčiau minėti tyrimai atspindi išpėjimų apie rūkymo žalą ant cigarečių pakelių poveikį suaugusiems. Kadangi daugelis rūkalių pradeda rūkyti dar paauglystėje, todėl svarbu įvertinti, kokį poveikį išpėjimai ant cigarečių pakelių daro paaugliams. Siekiant įvertinti Australijoje ant cigarečių pakelių įvestų naujų grafinių išpėjimų apie tabako žalą poveikį

paauglių rūkymui, buvo atliktas tyrimas, kuriame du kartus – prieš pasirodant naujiems grafiniams išpėjimams ir praėjus 6 mėnesiams po šių išpėjimų pasirodymo – buvo apklausti 12–17 metų mokiniai [10]. Tyrimo rezultatai parodė, kad 72 proc. mokinių pradinio tyrimo metu teigė, jog matė cigarečių pakelį per paskutinius 6 mėnesius. Praėjus 6 mėnesiams, kai buvo įvesti nauji grafiniai išpėjimai ir po jiems skirtos reklaminės kampanijos atlikta pakartotinė apklausa, kurios metu 77 proc. mokinių teigė, kad matė cigarečių pakelį, o iš jų 88 proc. atkreipė dėmesį į naujus grafinius išpėjimus. Palyginus abiejų apklausų rezultatus, nustatyta, kad atliekant pakartotinę apklausą daugiau paauglių teigė, jog perskaitydavo išpėjimų tekstus, idėmiai juos apžiūrėdavo, galvodavo apie išpėjimų turinį ir apie tai kalbėdavosi. Be to, pradėjusių rūkyti paauglių ketinimai per ateinančius vienus metus išlikti rūkančiu pakartotinės apklausos metu buvo mažiau išreikšti, jei paaugliai kalbėdavosi apie išpėjimus ant cigarečių pakelių ir dėl išpėjimų atsisakėdavo cigaretės. Autorių nuomone, tai atitinka tyrimų rezultatus apie grafinių išpėjimų poveikį suaugusių rūkalių elgesiui ir leidžia daryti prielaidą, kad grafinių išpėjimų ant cigarečių pakelių įvedimas gali paskatinti paauglius mesti rūkyti [10].

Remiantis šia apžvalga galima teigti, kad grafiniai išpėjimai ant cigarečių pakelių yra veiksmingesnė tabako kontrolės priemonė nei vien tekstiniai išpėjimai. Nors Lietuvoje ant cigarečių pakelių yra vien tekstiniai išpėjimai, tačiau jų panaudojimo rūkymo prevencijai ir poveikio rūkantiems klausimai nėra atsakyti. Tad siekiant įvertinti lietuviškų tekstinių išpėjimų užrašų ant cigarečių pakelių panaudojimo galimybes tabako vartojimo prevencijai, buvo atliktas šis tyrimas, kurio tikslas – nustatyti vienos vidurinės mokyklos aukštesniųjų klasių mokinių – vaikinių ir merginų – požiūrį į ant cigarečių pakelių esančius išpėjamuosius užrašus.

TYRIMO MEDŽIAGA IR METODAI

Tyrimo metu buvo apklausti 163 vienos Kauno vidurinės mokyklos IX–XII klasių mokiniai, kurių amžius 16–19 metų (amžiaus vidurkis – $17,07 \pm 0,9$ metų), iš jų 88 (54 proc.) vaikinai ir 75 (46 proc.) merginos. Vaikinių amžiaus vidurkis yra $16,93 \pm 0,91$ metų, merginų – $17,23 \pm 0,86$ metų ($p > 0,05$).

Tyrimui buvo parengta anketa, į kurią įtraukti klausimai apie tiriamųjų amžių, lytį, rūkymą, apie išpėjimų užrašų ant cigarečių pakelių skaitymą bei vertinimą. Klausimui „Ar skaitote išpėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių?“ buvo pateikti

5 atsakymų variantai („visuomet“, „dažnai“, „kartais“, „retai“, „niekuomet“), kurie analizuojant rezultatus buvo sujungti į du atsakymų variantus: „neskaito“ atitiko atsakymą „niekuomet“, o „skaito“ – visus likusius variantus. Klausimui „Ar manote, kad įspėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių yra svarbus informacijos šaltinis apie tabako gaminių žalą sveikatai?“ buvo pateikti 4 atsakymų variantai („labai svarbus“, „svarbus“, „nei svarbus, nei nesvarbus“, „nesvarbus“), o analizuojant rezultatus buvo trys atsakymų variantai, nes atsakymai „labai svarbus“ ir „svarbus“ sujungti į vieną – „svarbus“.

Įspėjamiesiems užrašams ant cigarečių pakelių vertinti buvo pateikta 15 įspėjamųjų užrašų, kurie yra naudojami Lietuvoje. Tiriamųjų buvo prašoma atidžiai perskaityti kiekvieno užrašo tekstą ir įvertinti jį pagal tai, kiek jis rūkantįjį skatina mesti rūkyti, o nerūkantįjį – išlikti nerūkančiu. Pirmiausia respondentai turėjo penkiems daugiausiai skatinantiems nerūkyti įspėjamiesiems užrašams pagal jų svarbą suteikti rangus nuo 1 iki 5, kur 1 rodo didžiausią pasakatą nepradėti ar mesti rūkyti, 2 – taip pat labai didelę, bet šiek tiek mažesnę nei 1 ir taip, kol bus išrinkti 5 daugiausiai skatinantys nerūkyti įspėjamieji užrašai. Paskui buvo prašoma išrinkti penkis mažiausiai skatinančius mesti ar nepradėti rūkyti užrašus ir išdėstyti juos pagal svarbą nuo 6 iki 10, kur 10 rodytų, kad šis teiginys mažiausiai iš visų skatina mesti ar nepradėti rūkyti, 9 – taip pat neskatina, bet šiek tiek mažiau nei 10 pažymėtas užrašas ir tęsti, kol bus suteikti rangai penkiems mažiausiai skatinantiems nerūkyti užrašams. Respondentai buvo perspėti, kad lieka dar penki nepažymėti įspėjamieji užrašai, kurie tiriamųjų laikomi nei skatinančiais, nei neskatinančiais mesti ar nepradėti rūkyti.

Mokinių rūkymui įvertinti buvo pateiktas klausimas „Kaip tu rūkai?“ ir 5 atsakymo variantai: „kasdien“, „kartą ar kelis per savaitę“, „kartą ar kelis per mėnesį“, „kartą ar kelis per metus“ ir „nerūkau“. Nerūkantiems buvo priskirti tie mokiniai, kurie atsakė „nerūkau“, o rūkantiems – pasirinkusieji vieną iš likusių atsakymo variantų.

Tyrimui atlikti buvo gautas raštiškas vidurinės mokyklos administracijos sutikimas. Mokinių anoniminė apklausa vyko 2010 m. kovo mėnesį klasėse pamokos metu, laiką suderinus su mokytojais. Tyri-me dalyvavo tik tie mokiniai, kurie patys sutiko jame dalyvauti ir buvo vyresni nei 16 metų amžiaus.

Duomenų apdorojimas buvo atliktas statistiniu duomenų analizės paketu SPSS 13 versija. Palyginimams tarp lyčių ir palyginimams tarp rūkančių bei

nerūkančių tiriamųjų buvo naudojamas χ^2 kriterijus. Įspėjamųjų užrašų ranginei eilei sudaryti taikytas dviejų nepriklausomų imčių vidurkių palyginimas ir Stjudento (t) kriterijus. Pateikiant rezultatus nurodomi vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai. Hipotezėms tikrinti pasirinktas 0,05 reikšmingumo lygmuo.

REZULTATAI

Ar tiriamieji skaito ir kaip vertina įspėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių, buvo analizuojama vaikinų ir merginų grupėse, taip pat atskirai rūkančių ir nerūkančių vaikinų bei merginų grupėse. Šioje tiriamųjų grupėje rūkančių vaikinų buvo 32,4 proc. (N = 32), nerūkančių – 63,6 proc. (N = 56), o merginų grupėje rūkančios sudarė 42,7 proc. (N = 32), nerūkančios – 57,3 proc. (N = 43). Rūkančiųjų procentas tarp vaikinų ir merginų statistiškai reikšmingai nesiskyrė ($p > 0,05$).

Nustatyta, kad daugiau merginų (86,7 proc.; N = 65) nei vaikinų (70,5 proc.; N = 62) skaito įspėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių ($p < 0,05$). Palyginti daugiau rūkančių vaikinų (87,5 proc.; N = 28) su nerūkančiais (60,7 proc.; N = 34) ($\chi^2 = 7,019$; l. l. sk. 1; $p = 0,008$) skaito įspėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių. Dauguma merginų – 93,8 proc. (N = 30) rūkančių ir 81,4 proc. (N = 35) nerūkančių ($p > 0,05$) – teigė, kad skaito įspėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių.

Palyginus rūkančių ir nerūkančių vaikinų bei merginų atsakymus į klausimą „Ar manote, kad įspėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių yra svarbus informacijos šaltinis apie tabako gaminių žalą sveikatai?“ (1 lentelė), gauta, kad daugiau nerūkančių (62,5 proc.; N = 35) nei rūkančių (34,4 proc.; N = 11) vaikinų ($p < 0,05$) mano, jog įspėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių yra svarbus informacijos šaltinis apie tabako gaminių žalą sveikatai. Taip manančių merginų buvo daugiau nei 60 proc. ir nerūkančiųjų, ir rūkančiųjų grupėse ($p > 0,05$). Palyginus merginų ir vaikinų nuomones neatsižvelgiant į jų rūkymą, gauta, kad 52,3 proc. (N = 46) vaikinų ir 65,3 proc. (N = 49) merginų mano, jog įspėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių yra svarbus informacijos šaltinis apie tabako gaminių žalą sveikatai ($p > 0,05$).

Analizuojant įspėjamųjų užrašų ant cigarečių pakelių vertinimą, pirmiausia buvo nustatyta, kuriai iš trijų vertinimo galimybių („skatina“, „nei skatina, nei neskatina“ arba „neskatina“ nerūkantįjį išlikti nerūkančiu, o rūkantįjį mesti rūkyti) mokiniai priskyre kiekvieną iš jų. Kadangi rūkančių ir nerūkančių vaikinų, taip pat rūkančių ir nerūkančių merginų

1 lentelė. Rūkančių ir nerūkančių vaikinių bei merginų pasiskirstymas pagal atsakymus į klausimą „Ar manote, kad įspėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių yra svarbus informacijos šaltinis apie tabako gaminių žalą sveikatai?“

Lytis	Rūkymas	Atsakymas į klausimą (N, proc.)			x ² reikšmė; p
		Svarbus	Nei svarbus, nei nesvarbus	Nesvarbus	
Vaikiniai (N = 88)	Rūko	11 (34,4)	13 (40,6)	8 (25,0)	6,457; 0,040
	Nerūko	35 (62,5)	13 (23,2)	8 (14,3)	
Merginos (N = 75)	Rūko	20 (62,5)	5 (15,6)	7 (21,9)	1,549; 0,461
	Nerūko	29 (67,4)	9 (20,9)	5 (11,6)	

2 lentelė. Įspėjamųjų užrašų ant cigarečių pakelių vertinimų pasiskirstymo palyginimas vaikinių ir merginų grupėse

Įspėjamojo užrašo tekstas	Lytis*	Atsakymas**				x ² reikšmė	p
		Skatina		Neskatina			
		N	Proc.	N	Proc.		
Pagrindiniai įspėjamieji užrašai							
Rūkymas žudo	V	28	31,8	31	35,2	3,29	0,193
	M	24	32,0	35	46,7		
Rūkymas labai kenkia Jums ir aplinkiniams	V	27	30,7	41	46,6	1,362	0,506
	M	17	22,7	40	53,3		
Papildomi įspėjamieji užrašai							
Neščišios rūkymas kenkia vaisiui	V	30	34,1	19	21,6	10,154	0,006
	M	44	58,7	12	16,0		
Rūkymas trikdo kraujotaką ir mažina lytinę potenciją	V	44	50,0	17	19,3	13,158	0,001
	M	19	25,3	13	17,3		
Rūkančiųjų oda sensta greičiau	V	9	10,2	36	40,9	36,487	0,001
	M	37	49,3	37	36,0		
Dūmuose yra benzolo, nitrozoaminų, formaldehido ir vandenilio cianido	V	14	15,9	43	48,9	6,285	0,043
	M	3	4,0	44	58,7		
Rūkymas sukelia mirtiną ligą – plaučių vėžį	V	61	69,3	15	17,1	0,828	0,661
	M	50	66,7	11	14,7		
Rūkymas pažeidžia arterijas, sukelia širdies priepuolį ir insultą	V	50	56,8	17	19,3	3,261	0,196
	M	49	65,3	7	9,3		
Rūkymas pažeidžia spermatozoidus ir mažina vaisingumą	V	41	46,6	12	13,6	2,956	0,228
	M	25	33,3	13	17,3		
Rūkymas gali būti lėtos ir skausmingos mirties priežastis	V	32	36,4	21	23,9	1,578	0,454
	M	31	41,3	12	16,0		
Rūkaliai miršta anksčiau	V	31	35,2	38	43,2	0,451	0,798
	M	27	36,0	29	38,7		
Apsaugokite vaikus: neverskite kvėpuoti jų rūkalų dūmais	V	19	21,6	31	35,2	2,164	0,339
	M	20	26,7	31	41,3		
Rūkymas sukelia priklausomybę – nepradėk!	V	23	26,1	33	37,5	1,43	0,489
	M	16	21,3	35	46,7		
Nustojus rūkyti sumažėja mirtinų širdies ir plaučių ligų pavojus	V	19	21,6	21	23,9	0,351	0,839
	M	17	22,7	15	20,0		
Norėdami mesti rūkyti, pagalbos kreipkitės į šeimos gydytoją	V	8	9,1	64	72,7	4,068	0,131
	M	2	2,7	53	70,7		

*V – vaikinai (N = 88), M – mergina (N = 75); **atsakymai, priskirti vertinimui „nei skatina, nei neskatina“, papildo iki 100 proc.

grupėse įspėjamųjų užrašų vertinimai nesiskyrė ($p > 0,05$), 2 lentelėje pateiktas vaikinių ir merginų vertinimų palyginimas, neatsižvelgiant į jų rūkymą. Vaikinių ir merginų nuomonės apie du pagrindinius įspėjamuosius užrašus yra panašios ($p > 0,05$). Įspėjimą

„Rūkymas žudo“ kaip skatinantį nerūkyti vertina beveik kas trečias mokinys. Užrašą „Rūkymas labai kenkia Jums ir aplinkiniams“ kaip skatinantį nerūkyti vertinančių buvo dar mažiau, tačiau beveik kas antras vaikinai ir mergina jį vertina kaip neskatinantį

nepradėti arba mesti rūkyti. Keturis papildomus įspėjamuosius užrašus vaikinai ir merginos vertina skirtingai. Daugiau merginų nei vaikinų ($p < 0,05$) mano, kad įspėjimai „Nėščiosios rūkymas kenkia vaisiui“ ir „Rūkančiųjų oda sensta greičiau“ skatina nerūkyti. Kad įspėjimas „Rūkymas trikdo kraujotaką ir mažina lytinę potenciją“ skatina nerūkyti, nurodė kas antras vaikinai ir tik kas ketvirta mergina ($p < 0,05$). Daugiau merginų nei vaikinų ($p < 0,05$) mano, kad įspėjimas „Dūmuose yra benzolo, nitrozoaminų, formaldehido ir vandenilio cianido“ neskaitina nerūkyti. Likusieji papildomi užrašai (2 lentelė), tarp kurių vertinimų vaikinų ir merginų grupėse negauta statistiškai reikšmingų skirtumų, išdėstyti pagal mažėjančią procentą manančiųjų, kad šie įspėjimai skatina

nerūkyti. Daugiau kaip 70 proc. vaikinų ir merginų kaip neskatinantį nerūkyti įvertino įspėjimą „Norėdami mesti rūkyti, pagalbos kreipkitės į šeimos gydytoją“.

Siekiant nustatyti, kuriuos įspėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių mokiniai vertina kaip daugiausiai skatinančius nerūkyti, kiekvienam įspėjamajam užrašui buvo suskaičiuoti tiriamųjų, kurie įvertino tą užrašą, suteiktų balų (kai 1 balas atitinka vertinimą, kad užrašas yra „daugiausiai skatinantis“, o 10 – „mažiausiai skatinantis“ nepradėti ar mesti rūkyti) vidurkiai vaikinų ir merginų grupėse atskirai. Mažiausias balų vidurkis rodo, kad įspėjamasis užrašas vertinamas kaip daugiausiai skatinantis nerūkyti. Palyginus vaikinų ir merginų vertinimus, nustatyta, kad

3 lentelė. Vaikinų ir merginų įspėjamųjų užrašų ant cigarečių pakelių įvertinimų palyginimas

Teiginys	Vaikinai		Merginos		t	p
	N	Vidurkis ± standartinis nuokrypis	N	Vidurkis ± standartinis nuokrypis		
Rūkymas pažeidžia arterijas, sukelia širdies priepuolį ir insultą	67	4,22 ± 2,18	56	3,07 ± 1,97	3,049	0,003
Nėščiosios rūkymas kenkia vaisiui	49	5,02 ± 2,26	56	3,73 ± 2,4	2,814	0,006
Rūkymas trikdo kraujotaką ir mažina lytinę potenciją	61	4,15 ± 3,01	32	5,38 ± 2,28	-2,02	0,031
Rūkančiųjų oda sensta greičiau	45	7,18 ± 2,28	64	5,5 ± 2,27	3,781	0,001
Dūmuose yra benzolo, nitrozoaminų, formaldehido ir vandenilio cianido	57	7,18 ± 3,05	47	8,28 ± 1,9	-2,149	0,027

4 lentelė. Įspėjamųjų užrašų ant cigarečių pakelių rangai nuo daugiausiai iki mažiausiai skatinančio nerūkyti visoje tiriamųjų grupėje ir atskirai vaikinų ir merginų grupėse

Visos tiriamųjų grupės rangas	Teiginys	N	Vidurkis ± standartinis nuokrypis*	Vaikinų grupės rangas	Merginų grupės rangas
1	Rūkymas sukelia mirtiną ligą – plaučių vėžį	137	3,36 ± 2,39	1	2
2	Rūkymas pažeidžia arterijas, sukelia širdies priepuolį ir insultą	123	3,70 ± 2,16	4	1
3	Rūkymas pažeidžia spermatozoidus ir mažina vaisingumą	91	4,18 ± 2,31	2	5
4	Nėščiosios rūkymas kenkia vaisiui	105	4,33 ± 2,42	5	3
5	Rūkymas trikdo kraujotaką ir mažina lytinę potenciją	93	4,57 ± 2,83	3	7
6	Rūkymas gali būti lėtos ir skausmingos mirties priežastis	96	4,74 ± 2,54	6	4
7	Rūkaliai miršta anksčiau	125	5,38 ± 2,76	7	6
8	Nustojus rūkyti sumažėja mirtinų širdies ir plaučių ligų pavojus	72	5,60 ± 2,27	8	9
9	Rūkymas žudo	118	5,87 ± 2,85	9	11
10	Apsaugokite vaikus: neverskite jų kvėpuoti rūkalų dūmais	101	5,89 ± 2,74	11	10
11–12	Rūkančiųjų oda sensta greičiau	109	6,19 ± 2,41	12	8
11–12	Rūkymas labai kenkia Jums ir aplinkiniams	125	6,19 ± 2,66	15	13
13	Rūkymas sukelia priklausomybę – nepradėk!	107	6,22 ± 2,67	10	12
14	Dūmuose yra benzolo, nitrozoaminų, formaldehido ir vandenilio cianido	104	7,67 ± 2,64	13	14
15	Norėdami mesti rūkyti, pagalbos kreipkitės į šeimos gydytoją	127	8,43 ± 1,98	14	15

*Mažesnė skaitinė reikšmė rodo, kad įspėjamasis užrašas vertinamas kaip labiau skatinantis nepradėti ar mesti rūkyti.

tik penkių įspėjamųjų užrašų vertinimai reikšmingai skiriasi (3 lentelė). Merginos, palyginti su vaikiniais, daugiau skatinančiais nerūkyti ($p < 0,05$) laikė šiuos įspėjimus: „Rūkymas pažeidžia arterijas, sukelia širdies priepuolį ir insultą“, „Nėščiosios rūkymas kenkia vaisiui“ ir „Rūkančiųjų oda sensta greičiau“. O du įspėjamuosius užrašus vaikinai, palyginti su merginomis ($p < 0,05$), laikė daugiau skatinančiais nerūkyti: „Dūmuose yra benzolo, nitrozoaminų, formaldehido ir vandenilio cianido“ ir „Rūkymas trikdo kraujotaką ir mažina lytinę potenciją“.

Įspėjamsiems užrašams pagal visos tiriamųjų grupės vertinimus buvo suteikti rangai (4 lentelė). Mažiausias balų vidurkis rodo, kad įspėjamasis užrašas vertinamas kaip daugiausiai skatinantis nerūkyti ir jam suteiktas aukščiausias rangas 1. Mokiniai kaip daugiausiai skatinančiais nerūkyti laiko tokius įspėjamuosius užrašus: 1) „Rūkymas sukelia mirtiną ligą – plaučių vėžį“, 2) „Rūkymas pažeidžia arterijas, sukelia širdies priepuolį ir insultą“, 3) „Rūkymas pažeidžia spermatozoidus ir mažina vaisingumą“, 4) „Nėščiosios rūkymas kenkia vaisiui“ ir 5) „Rūkymas trikdo kraujotaką ir mažina lytinę potenciją“. Visi šie užrašai yra iš papildomų įspėjamųjų užrašų sąrašo ir įvardija plačiau visuomenėje žinomas tabako vartojimo pasekmes. Pagrindinius įspėjamuosius užrašus „Rūkymas žudo“ ir „Rūkymas labai kenkia Jums ir aplinkiniams“ mokiniai vertino kaip neskatinančius mesti ar nepradėti rūkyti, nes jiems suteikti 9 ir 11–12 rangai.

Palyginus penkis aukščiausius rangus (nuo 1 iki 5) turinčius įspėjamuosius užrašus matyti, kad keturiems iš jų atskirai vaikinų ir merginų grupėse buvo suteikti aukščiausi rangai, t. y. juos daugiausiai skatinančiais mesti ar nepradėti rūkyti laiko ir vaikinai, ir merginos. O palyginus penkis mažiausius rangus (nuo 11 iki 15) turinčius įspėjamuosius užrašus matyti, kad keturių iš jų atžvilgiu vaikinų ir merginų nuomonės yra panašios.

REZULTATŲ APTARIMAS

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad apklausoje dalyvavusieji paaugliai pastebi ant cigarečių pakelių esančią informaciją apie tabako rūkymo žalą sveikatai, o ją perskaito dauguma vaikinų (70,5 proc.) ir merginų (86,7 proc.). Toks didelis procentas paauglių, pastebinčių ant cigarečių pakelių esančius įspėjimus, patvirtina teiginį, kad ši tabako kontrolės priemonė pasiekia didelę dalį populiacijos [5]. Panašūs rezultatai apie paauglių domėjimąsi cigarečių pakeliu gauti ir Australijoje, kur dviejų apklausų, skirtų naujų grafinių įspėjimų veiksmingumui

įvertinti, metu nustatyta, kad 72–77 proc. paauglių buvo matę cigarečių pakelius su grafiniais įspėjimais [10].

Atliekant šią mokinių apklausą nustatyta, kad du trečdaliai merginų ir pusė vaikinų mano, jog įspėjimai ant cigarečių pakelių yra svarbus informacijos šaltinis apie tabako gaminių žalą sveikatai. Buvo tikimasi įspėjamųjų užrašų vertinimo skirtumų rūkančių ir nerūkančių mokinių grupėse, nes nerūkančiųjų labiau išreikštas neigiamas požiūris į rūkymą nei rūkančiųjų yra patvirtintas tyrimais [9]. Tačiau tai gauta tik vaikinų grupėje ($p < 0,05$), kur daugiau nerūkančiųjų (62,5 proc.) nei rūkančiųjų (34,4 proc.) įvertino įspėjamuosius užrašus kaip svarbų informacijos šaltinį. Merginų grupėje tokių skirtumų negauta ($p > 0,05$), nes dauguma ir rūkančių (62,5 proc.), ir nerūkančių (67,4 proc.) merginų įspėjamuosius užrašus vertino kaip svarbų informacijos šaltinį. Nereikšmingus skirtumus tarp rūkančių ir nerūkančių tiriamųjų emocijų reakcijų, kurias sukėlė ir grafinių, ir tekstinių įspėjimų ant cigarečių pakelių stebėjimas, gavo E. Peters su bendraautorais [9], kai buvo atsižvelgta į tiriamųjų išankstinį požiūrį į rūkymą. Vertinat lietuviškus įspėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių kaip skatinančius nepradėti ar mesti rūkyti, negauta reikšmingų skirtumų tarp rūkančiųjų ir nerūkančiųjų nei vaikinų, nei merginų grupėse, tačiau apie keturis įspėjamuosius užrašus vaikinų ir merginų nuomonės išsiskyrė.

Kadangi žinios apie rūkymo žalą sveikatai vis dar nepakankamai integruotos į mokykloje dėstomus dalykus [11, p. 75], įspėjamųjų užrašų ant cigarečių pakelių vertinimas ir tokio vertinimo rezultatai galėtų būti panaudojami kaip tabako vartojimo prevencijos priemonė aukštesnėse bendrojo lavinimo mokyklos klasėse. Tai paskatintų paauglius dar kartą atkreipti dėmesį į tabako kontrolę apskritai ir vieną iš priemonių – įspėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių, geriau suprasti ir perprasti juose pateikiamą informaciją. Kaip parodė kitų autorių atlikti tyrimai, tarp svarstančių ir aptariančių ant cigarečių pakelių esančiuose grafiniuose įspėjimuose pateiktas žinias daugėja ketinančių mesti rūkyti suaugusiųjų [6, 7] ir mažėja ketinančių ateityje išlikti rūkančiais paauglių [10]. Tai rodo, kad įspėjimuose ant cigarečių pakelių pateikiama informacija gali paskatinti rūkančiuosius rinktis sveikatai palankesnę elgesį ir tai reikėtų panaudoti atliekant tabako vartojimo prevenciją. Gauti vaikinų ir merginų lietuviškų įspėjamųjų užrašų vertinimo skirtumai pagyvintų diskusiją apie rūkymo žalą sveikatai.

IŠVADOS

1. Daugiau merginų, neatsižvelgiant į jų rūkymą, nei vaikinų skaito išpėjamuosius užrašus ant cigarečių pakelių, o vaikinų grupėje – daugiau rūkančiųjų nei nerūkančiųjų.
2. Daugiau nei kas antras vaikas ar mergina, neatsižvelgiant į jų rūkymą, mano, kad išpėjamieji užrašai ant cigarečių pakelių yra svarbus informacijos šaltinis apie tabako gaminių žalą sveikatai, o taip manančių buvo daugiau nerūkančių vaikinų nei rūkančių.
3. Rūkančių ir nerūkančių vaikinų bei merginų išpėjamųjų užrašų ant cigarečių pakelių vertinimas nesiskiria.
4. Vaikiniai ir merginos daugiausiai skatinančiais nerūkyti įvertino papildomuosius, rūkymo pasekmes sveikatai įvardijančius išpėjamuosius užrašus.

Padėka. Autorė dėkoja Vytauto Didžiojo universiteto psichologijos studentei Dainai Vengrienei, atlikusiai mokinių apklausą.

Straipsnis gautas 2010-10-22, priimtas 2011-01-10

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=324089 [žiūrėta 2010-11-29].
2. Veryga A. Lietuvos tabako kontrolės politika: istorinė ir šiandienos perspektyva. *Visuomenės sveikata*. 2010;2(49):5-8.
3. Europos Parlamento ir Europos Tarybos direktyva 2001/37/EB 2001 m. birželio 5 d. dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, taikomų tabako gaminių gamybai, pateikimui ir pardavimui, suderinimo. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:06:32001L0037:LT:PDF> [žiūrėta 2010-09-15].
4. Pasaulio sveikatos organizacijos tabako kontrolės pagrindų konvencija. Prieiga per internetą: <http://koalicija.org/serveris/failai/konvencija.doc> [žiūrėta 2010-11-29].
5. Cunningham R. Gruesome photos on cigarette packages reduce tobacco use. *Bull World Health Organ*. 2009;87:569.
6. Hammond D, Fong GT, McNeill A, Cummings KM. Effectiveness of cigarette warning labels in informing smokers about the risks of smoking: findings from the International Tobacco Control (ITC) Four Country Survey. *Tobacco Control*. 2006;15(Suppl III):iii19-iii25.
7. Borland R, Wilson N, Fong GT, Hammond D, Cummings KM, Yong HH, Hosking W, Hastings G, Thrasher J, McNeill A. Impact of graphic and text warnings on cigarette packs: findings from four countries over five years. *Tobacco control*. 2009;18:358-364.
8. Thrasher JF, Hammond D, Fong GT, Arillo-Santillán E. Smokers' reactions to cigarette package warnings with graphic imagery and with only text: A comparison of Mexico and Canada. *Salud Pública de México*. 2007;49(Suplemento2):S233-240.
9. Peters E, Romer D, Slovic P, Jamieson KH, Wharfield L, Mertz CK, Carpenter SM. The impact and acceptability of Canadian-style cigarette warning labels among U.S. smokers and nonsmokers. *Nicotine & Tobacco Research*. 2007;9(4):473-481.
10. White V, Webster B, Wakefield M. Do graphic health warning labels have an impact on adolescents' smoking-related beliefs and behaviours? *Addiction*. 2008;103:1562-1571.
11. Goštautas A. Tabako ir etanolio vartojimas Lietuvoje 1972–2003 metais ir profilaktikos perspektyva. Kaunas: VDU leidykla, 2004:81.

Senior pupils' attitude towards cigarette warning labels: an example of one school

Ina Pilkauskienė

Vytautas Magnus University, Department of Theoretical Psychology

Summary

The aim of this research was to measure senior pupils', boys and girls, from one school attitude towards cigarette warning labels.

Methods. 163 pupils, 88 (54 %) boys and 75 (46 %) girls, of the 9th–12th grade from one secondary school of Kaunas participated in the research. They were 16–19 year old. Respondents were asked to rank 15 Lithuanian warning labels according to their encouragement not to smoke. They were asked about their smoking experience, if they read warning labels, if they consider it as a valuable source of information about smoking hazards.

Results. 86,7 % girls and 70,5 % boys ($p < 0,05$) stated that they read warning labels on cigarette packets. More non-smokers (62,5 %) boys than smokers (34,4 %; $p < 0,05$) think that warning labels are valuable source of information while more than 60 % of girls think so and non-smokers and smokers girls don't differ at this point. Also it was revealed that smokers and non-smokers pupils equally evaluated the impact of warnings to quit or not start smoking.

Boys and girls ranked warning labels as more encouraging to quit smoking, which were specific and indicate fatal consequences of smoking. The ranking of warning labels and discussion on it may be useful for smoking prevention at school.

Keywords: tobacco control, cigarette warning labels, attitude towards cigarette warning labels.

Correspondence to Ina Pilkauskienė,
Vytautas Magnus University,
Department of Theoretical Psychology,
K. Donelaičio 52-315, LT-44244 Kaunas, Lithuania.
E-mail: i.pilkauskiene@smf.vdu.lt

Received 22 September 2010, accepted 10 January 2011